

3. Gegel' G. V. F. *Filosofija prava*. – M., 1990.
4. Gellner Je. *Uslovija svobody. Grazhdanskoe obshhestvo i ego istoricheskie soperniki* / Je. Gellner [per. s angl.]. – M.: Ad Marginem, 1995. – 224 s.
5. Marks K. *Fejrbah. Protivopozhnost' materialisticheskogo i idealisticheskogo ponimaniya istorii* // Marks K., Jengel's F. *Izbrannye proizvedeniya*. – 1980. – T.1. – S.71.
6. Sabaduha V. O. *Ukrai'ns'ka nacional'na ideja ta koncepcija osobystynogo buttja*: Monografija / V. O. Sabaduha. – Ivano-Frankiv's'k: Foliant, 2011. – 176 s.
7. Sagatovskij V. N. *Grazhdanskoe obshhestvo v filosofii Gegelja i Marksa* // *Chelovek. Gosudarstvo. Globalizacija. Vyp.3* / *Sbornik filosofskih statej*. Pod red. V. V. Parcvanija. – Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskoe filosofskoe obshhestvo, 2005. – S.238–259.
8. Stepanenko V. P. *Problemy formuvannja gromadjans'kogo suspil'stva v Ukrai'ni: instytuty, praktyky, cinnosti* / Stepanenko V. P. // *Ukrai'ns'ke suspil'stvo: 10 rokov nezalezhnosti* / Za red. V. Vorony. – K.: IS NAN Ukrai'ny, 2001. – S.169–183.
9. Tokvil' Aleksis D. *Pro demokratiju v Ameryci*. – K.: Vsesvit, 1999.
10. Tomash L. V. *Gromadjans'ke suspil'stvo jak systema zabezpechennja zhyttjedjal'nosti politychnoi, ekonomichnoi, social'noi ta duhovnoi sfer* / L. V. Tomash // *Chasopys Kyi'vs'kogo universytetu prava*. – 2012. – №2. – S.366–371. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2012_2_89
11. Shtraus L. *Vvedenie v politicheskiju filosofiju*. – M.: Logos, Praksis, 2000. – 441 s.
12. Alexander J., Smith Ph. *The Discourse of American Civil Society: A New Proposal for Cultural Studies* // *Theory and Society*. – 1993. – Vol.22. – №2. – P.151–207.
13. Saffell D. C. *State and local government: politics and domestic policies* McGraw-Hill Publishers. – New York, 1990. – 317 p.

Zhytnyk M. M., postgraduate department of philosophy, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» (Ukraine, Kyiv), maryna_zhytnyk@i.ua

The development of the idea of civil society in the philosophical representation: relevance to Ukraine

The rapid globalization processes leads to the dehumanization of society, negative impact on social relations, which greatly reduced the level of humanity and culturally. Therefore, the issue of preserving ethics of human relations, especially in the current situation in Ukraine is urgent and needs to improve and find new ways of revival. One of the possible mechanisms favors the creation a civil society.

In the article explicated methodological approaches and diverse theoretical versions existence of civil society and studied the experience of its development. Revealed three main stages of the ideas of civil society in the world. Detection the basic differences of their ideas. Identified the definition of civil society that the most appropriate to the level of socio-economic development of Ukraine. Clarified the importance of social and cultural sphere in the formation and development of civil society, particularly in Ukraine based on the observance of traditions.

Keywords: *civil society, the theory of civil society, social life, social and cultural sphere of civil society.*

УДК 101.1+123

Кадієвська І. А.,
доктор філософських наук, професор, завідувач
кафедри філософії, політології, психології та права,
Одеська державна академія будівництва та архітектури
(Україна, Одеса), marlinna@yandex.ru

Нарядько Г. Я.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії, соціології та менеджменту соціокультурної
діяльності, ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(Україна, Одеса), marlinna@yandex.ru

ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ (СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)

З філософських позицій виділяють природні та соціальні детермінанти формування особистості (наголошуючи на їх умовному поділі, нерозривності та взаємозв'язку). До природних детермінант формування особистості ми відносимо: фізіологічні та генетичні, космічні, біосферні та географо-ландшафтні. До соціальних детермінант формування особистості належать суспільство та культура. Соціокультурна детермінація особистості

здійснюється шляхом соціалізації індивіда, яка становить суб'єкт суб'єктний характер взаємовідносин між основними учасниками соціалізаційного процесу.

Незважаючи на думки деяких сучасних мислителів, таких як З. Бауман, який взагалі відкидає значимість соціалізації в процесі становлення особистості, зокрема в європейських високорозвинених країнах починаючи з другої половини ХХ століття, ми погоджуємось із тим, що в сучасних умовах, особистість більш схильна до самоконструювання, однак, процеси соціалізації, на нашу думку, продовжують відігравати певну роль в процесі становлення особистості, особливо це стосується пострадянських країн. Такої ж думки дотримуються такі сучасні мислителі як П. Бергер, Т. Лукман, Р. Інглехарт та інші, які не лише не применшують значення соціалізації в процесі становлення особистості, а й доводять, що саме його зміст та умови визначають глобальну ціннісну трансформацію (Р. Інглехарт).

Ключові слова: *особистість, детермінанти формування особистості, соціалізація.*

Одним із центральних питань соціального знання у ХХІ столітті стала проблема унікальності людської особистості. Все багатоманіття проявів буття визначається якостями та глибиною її сутності. Серед основних принципів моделювання соціальної системи на одному з перших місць стоїть антропний. Тому дослідження особистості, а саме особливостей її становлення є актуальною проблемою сучасної науки. Отже, метою статті є соціально-філософський аналіз детермінантів становлення особистості.

Дослідженню особистості, а саме визначенню та аналізу детермінант її становлення присвячено багато праць як в минулому, так і в сучасній науці. Сучасні дослідження особистості засновані на працях Г. Тарда, М. Вебера, Дж. Міда, Ж. Піаже, Т. Парсонса, Р. Мертона, З. Баумана та інших науковців.

З філософських позицій природні та соціальні детермінанти формування особистості можна класифікувати як загальні, особливі та одиничні. Перші стосуються і особистості, і людини, як родового поняття. Особливі зумовлюють формування різноманітних історичних, етнопонаціональних, цивілізаційних типів особистостей. Одиничні визначають унікальність та неповторність кожної окремої особистості в онтогенезі [9, с. 11].

До природних детермінант формування особистості ми відносимо: фізіологічні та генетичні, космічні, біосферні та географо-ландшафтні. До фізіологічних можна віднести такі природні детермінанти як вседність у харчуванні, двостатевість розмноження, порівняно тривалий до утробний та після утробний періоди розвитку дітей, значний порівняно з іншими ссавцями період життя та інші. Життя особистості підпорядковано комплексу природних закономірностей, які є передумовою і детермінантою як її формування, так і всього подальшого повноцінного існування. Біологічний тип людини проявляється через генетичну конституцію індивідуального унікального організму, що містить як різноманітні комбінації генетичних характеристик, притаманних виду, так і результати впливу навколишнього середовища (природного та соціального).

Космічні детермінанти можна охарактеризувати як вплив космосу, а саме Сонця, планет та інших космічних тіл на людину. У філософії питання космічного впливу відображено в багатьох вченнях різних часів як нерозривний зв'язок мікрокосму (людини) та макрокосму в межах світового універсуму. У працях філософів епохи Середньовіччя Т. Кампанелли, Мірандоли, Г. Сковороди та інших ми знаходимо ці ідеї у концептуальному їх вигляді, а наприкінці ХІХ – І половині ХХ століття у філософських розвідках В. С. Соловйова, М. О. Бердяєва,

П. О. Флоренського та інших. Так, П. Флоренський, застосувавши математичну теорію про можливість взаємно однозначного відображення різноманітних нескінченних множин писав: «І природа, і людина нескінченні; і за нескінченністю своєю, як рівномічні можуть бути взаємно частинами одне одного – скажу більше, можуть бути частинами самих себе, при чому частинами рівномічними між собою і з цілим» [12, с. 233].

Наукові докази впливу активності Сонця на життя на Землі вперше виявив український вчений А. А. Чижевський, яким був сформульований закон квантитативно–компенсаторної функції біосфери.

Академік В. І. Вернадський також доводив вплив космосу на живу речовину планети Земля. Називаючи космос «космічним океаном», він говорить про потоки випромінювання «хвиль», які є «навколо нас, в нас самих, всюди і скрізь, безперервно, вічно змінюючись, збігаючись і стикаючись, ідуть випромінювання різноманітної довжини хвиль – від хвиль, довжина яких обчислюється десятимільйонними частками міліметра, до довгих, що вимірюються кілометрами» [2, с. 8].

У 80–х роках ХХ століття вийшли самостійні роботи фізика–теоретика Д. Боба та нейрофізіолога К. Прибрама, в яких висвітлено схожі наукові концепції, згідно яких невід’ємною частиною цілісного універсуму є людина з її свідомістю, а нерозривний зв’язок між ними визначається як універсальна польова та інформаційна голограми.

Енергетичний та інформаційний вплив космосу на Землю був проаналізований російськими вченими такими як С. М. Шургінін, А. М. Обутом. Узагальнили наукові та філософсько–езотипичні знання, розробивши цілісну коло наукову теорію впливу космосу на людину Ю. Іванов, Ю. Мізун, А. Бугаєв та інші.

Біосферні детермінанти формування людини (особистості) науково були обґрунтовані в роботах В. І. Вернадського. У його наукових працях термін «біосфера» вперше з’явився у 1911 р. У 1926 р. він видав книгу «Біосфера», в якій виклав вчення про біосферу як особливу сферу Землі, що включає сферу поширення живої речовини.

На відміну від географічної оболонки, яку традиційно розуміють як різноякісний природний комплекс поверхні планети, заснований на взаємодії літосфери, гідросфери, атмосфери, що впливає на живі організми, біосфера є цілісною системою, що саморозвивається і в якій вирішальну роль відіграє активність живої речовини. «Біосфера – єдина область земної кори, зайнята життям. Тільки в ній, в такому зовнішньому шарі нашої планети зосереджене життя, в ній знаходяться всі організми, завжди різькою, непрохідною межею відділені від космої матерії, що її оточує» [3, с. 53] В. І. Вернадський називає дев’ять функцій, які виконує біосфера по відношенню до живої речовини і людини зокрема: газова, киснева, окислювальна, кальцієва, відновлювальна, концентраційна функція руйнування органічних сполук, функція відновлювального розкладу органічних сполук, функція метаболізму і дихання організмів. Біосфера – це «тонка плівка», в межах якої знаходиться життя, невіддільною частиною якого є і людина, а отже особистість. «В гушні, в інтенсивності і в складності сучасного життя, – писав В. І. Вернадський, – людина практично забуває, що вона сама і все людство, від якого вона не може бути відділена, нерозривно

пов’язані з біосферою – з певною частиною планети, на якій вони живуть... Стихійно людина від неї невіддільна» [4, с. 299]. Такі погляди В. І. Вернадського на нерозривну єдність людини як особистості та біосфери є надзвичайно актуальними і прочитуються по–новому у зв’язку з глобальними проблемами сучасності, які мають, перш за все, антропну природу.

Про географо–ландшафтні детермінанти формування особистості висловлювались ще Демокрит, Геродот, Полібій, Ш. Монтеск’є та інші давні мислителі. Вони вважали, що соціокультурний розвиток народу будь–якої держави нерозривно пов’язаний з її географічним розташуванням. В ХІХ – початку ХХ століття концепцію географічного детермінізму розробляли А. Фергюсон, Ж. А. Гобіно, І. І. Мечников та інші. Л. М. Гумільов вважав, що особливості того чи іншого етносу безпосередньо пов’язані з його географічним розташуванням, безпосередньо з наявним ландшафтом: «оскільки ландшафти землі різні, то різні й етноси» [5, с. 13]. Географічне розташування має вплив не лише на формування цілих етносів, а й на формування групових та індивідуальних особливостей людини, зокрема на формування її психічної організації. Тобто людина, адаптуючись до певних географо–ландшафтних особливостей змінюється не лише зовні біологічно (колір шкіри, волосся, очей і т.д., статура), фізіологічно (витривалість, швидкість перебігу хімічних процесів в організмі), а й психологічно (менталітет, риси характеру, темперамент, здібності і т.д.).

Про вплив географічних ландшафтів на риси психіки писав В. О. Ключевський, який показав значення образів лісу, степу й річки в російській культурі для формування психологічних рис особистості у східнослов’янських народів. М. Бердяєв зазначав, що в душі російської людини залишився потужний природний елемент, пов’язаний з неосаяжністю російської землі, безмежністю російської рівнини. Російський вчений А. М. Решетов також говорить про вплив ландшафту на ментальність народу: «...на характер голландців наклала відбиток боротьба з морем. Специфіка японського ландшафту призвичаїла японського хлібороба працювати старанно, ретельно і дуже напружено протягом усього року, що має вияв і в ставленні японців до сучасних занять» [11, с. 71]. Дані наукові розвідки підтверджуються і в працях С. Єрмакова, який досліджував зміну психологічного статусу в результаті зміни географічного положення особистості. Згідно його поглядів людина, яка переїжджає на нове місце «має пройти певний період адаптації – як до фізико–географічних умов навколишнього середовища, так і до енергетичного поля домінуючого етносу. Пристосування... неминуче потягне за собою зміну психологічного статусу, а може, що й глибші зміни...» [6, с. 274–285].

До соціальних детермінант формування особистості ми відносимо суспільство та культуру. У радянській науковій спільноті культура не піддавалась окремому філософському аналізу. В 90–ті роки ХХ століття суспільствознавці, досліджуючи суспільство та культуру, починають чітко розрізняти ці поняття. Прилучення індивіда до культури та перетворення його на носія суспільних відносин – це різні процеси, які дійсно взаємопов’язані та взаємообумовлені. М. С. Каган говорить про це так: «Чи потрібно, наприклад, доводити,

що навчання дитини прямоходження, володіння мовою, вміння оперувати ложкою і виделкою, голкою і молотком, таблицею множення і телевізором, носіння одягу і гри в шахи є не «соціалізацією»..., тобто не засвоєнням певних соціальних ролей, а засвоєнням культури, якою ми оволоділи раніше, ніж стаємо носіями суспільних відносин, і залежно від того, які саме суспільні відносини будуть нами в подальшому інтерпретовані...» [7, с. 178].

Під культурою, спираючись на її тлумачення низкою українських філософів, таких як В. П. Іванов, В. П. Козловський, Є. К. Бистрицький, С. П. Пролєєв, В. А. Малахов, ми розуміємо субстанцію відтворення людства в цілому і кожного окремого індивіда зокрема. До внутрішньо культурних детермінант формування особистості ми відносимо інтеріорізацію накопичених в історії культури знань, цінностей та ідеалів.

Соціокультурна детермінація особистості здійснюється шляхом соціалізації індивіда. Соціалізація (від лат. *socius* – товариш, компаньйон, співучасник). Соціалізація включає не тільки осмислені, контрольовані, цілеспрямовані впливи (виховання в широкому значенні слова), але й стихійні, спонтанні процеси, які так чи інакше впливають на формування особистості. Це процес засвоєння індивідом соціальних норм та ролей, прийнятих у даному суспільстві, як через власну активність, так і «чужу» (вплив батьків, навчання) [1, с. 92].

Аналіз теоретичних концептів соціалізації, що належить представникам різних шкіл та напрямів соціально-філософської думки XIX – XX століть – О. Конта, А. Кетле, Г. Спенсера, К. Маркса, Л. Уорта, Е. Дюркгейма, М. Вебера, З. Фрейда та інших, є свідченням суттєвої різниці трактування цього поняття, природи відповідних йому феноменів, співвідношення об'єктивних та суб'єктивних факторів формування особистості та багато іншого.

Сучасна теорія соціалізації заснована на працях Г. Тарда, який, власне, і ввів дане поняття в науковий обіг та пов'язав інтерналізацію норм та цінностей з процесом соціалізації. Важливим, на нашу думку, є аналіз соціалізації М. Вебера, який, на відміну від позитивістської соціально-філософської традиції, в межах якої соціальне пізнання здійснюється в напрямку від суспільства до індивіда, розглядає зазначений процес від індивіда до суспільства. Тобто соціалізація розглядається скрізь призму суб'єктивного смислу, який вкладає у власні дії учасник соціалізаційного процесу. Отже, людина як особистість є головним елементом суспільства, а її відмінною рисою є цілеполягання. Саме за цим критерієм визначається сутність соціальної дії, в тому числі такої, як соціалізація, в межах якої кожен учасник реалізує певні цілі, проявляючи тим самим суб'єктивні якості. Особливо цінним, на нашу думку, є погляди Ж. Піаже, адже підкреслюючи активну роль індивіда в процесі власної соціалізації, він підтверджує сучасне соціокультурне бачення суб'єкт суб'єктного характеру взаємовідносин між основними учасниками соціалізаційного процесу. Згідно ідей Т. Парсонса, людина як особистість відіграє важливу роль не лише в процесі власної соціалізації, а й впливає на формування системи цінностей соціуму. Мертон підкреслював суб'єктний характер поведінки особистості, який найповніше проявляється в інновації та бунті.

Сучасний мислитель З. Бауман взагалі відкидає значимість соціалізації в процесі становлення особистості (це стосується громадян європейських високорозвинених країн починаючи з II половини XX століття). Н його думку у випадку розвинених європейських країн, не можна говорити про цілеспрямований розвиток особистості, тобто її виховання та врешті соціалізацію. Сприяє ж становленню особистості місце проживання (*habitat*), яке «дає спільноті певну сукупність ресурсів для будь-яких дій, а також простір, де можуть здійснюватись орієнтовані–на–дію та орієнтовані–дією релевантні хури... *Habitat* не детермінує поведінку агентів і не визначає його сенс. Воно – не більше (але і не менше), ніж контекст, в якому стають можливі і власне дія, і приписаний їй сенс. Ми погоджуємось із тим, що в сучасних умовах, особливо в розвинених країнах, особистість або соціальна група, виступає не лише об'єктом соціалізації, але й суб'єктом. Тому активність, самодіяльність індивіда впливає на вибір цінностей та цілей, запропонованих їй суспільством, відіграє на сьогодні вирішальну роль у формуванні особистості. В цьому ракурсі можна говорити, що сучасна людина більш схильна до самоконструювання, однак, процеси соціалізації, на нашу думку, продовжують відігравати певну роль в процесі становлення особистості, особливо це стосується пострадянських країн.

На відміну від З. Баумана, такі сучасні мислителі як П. Бергер, Т. Лукман, Р. Інглехарт та інші не лише не применшують значення соціалізації в процесі становлення особистості, а й доводять, що саме його зміст та умови визначають глобальну ціннісну трансформацію (Р. Інглехарт). Отже, розуміння соціалізації змінилось в сторону підвищення активності, самодіяльності, самостійності суб'єкта, що соціалізується, його самоактуалізації, відмовою від традиційних форм соціальності.

Сучасна наука стверджує, що особистістю не народжуються, а стають. Отже, соціалізація за своїм змістом – це процес становлення особистості, який розпочинається з перших хвилин життя людини. Традиційно виділяють три головні сфери, в яких відбувається становлення особистості: діяльність, спілкування, самосвідомість. Ці сфери об'єднує спільна риса – це процес розширення та примноження соціальних зв'язків із зовнішнім світом. Щодо першої сфери становлення особистості, діяльності, то індивід, протягом усього процесу соціалізації має справу з розширенням «каталогу» діяльності [10, с. 188], тобто освоєнням нових видів діяльності. Відбувається процес розширення можливостей індивіда як суб'єкта діяльності. Розширення спілкування, як другої сфери становлення особистості, відбувається в процесі примноження контактів людини з іншими людьми, специфічних в кожен період соціалізації. Під час цього процесу відбувається перехід від монологічного до діалогічного, децентрація (вміння орієнтуватися на партнера, більш точне його сприйняття). Щодо третьої сфери становлення особистості, самосвідомості говорив ще Кон, який розглядав його як становлення в людині образу його Я. Образ свого Я – це розуміння особистістю себе в якості певної цілісності, у визначенні власної ідентичності. «Самосвідомість, не заснована на реальній діяльності, що виключає її як «зовнішню», неодмінно заходить в глухий кут, стає «порожнім поняттям» [8, с. 78].

Розглядаючи природні та соціальні детермінанти формування особистості, слід наголосити на їх умовному поділі, нерозривності та взаємозв'язках. На користь цього твердження говорять безліч фактів. Саме явище соціального властиве не лише людині. Воно простежується в організації життя багатьох тварин таких як бджоли, птахи, ссавці, багатьох приматів. Як зазначає Є. Н. Попов та інші науковці, соціальність є вища форма організації діяльності природних сил. Завдяки природним джерелам (їжі, природним корисним копалинам та енергіям, матеріальним речам та системам) можливе взагалі життя, зокрема соціальне життя особистості. Володіння мовою та мовленням є характерним саме для людини завдяки генетичній конструкції людини. З іншого боку здатність говоріння набувається людиною не лише завдяки задаткам, а й безпосередньої участі соціальних груп. Расовий поділ людей, як природної істоти, не залежить від суспільних умов, але має вплив на все суспільне життя (політичне, економічне, культурне і т.д.).

Отже, природні детермінанти виступають базою, завдяки якій людина набуває статусу соціальної істоти. Особистість розвивається з біологічного організму завдяки різного рівня та видів впливу соціального та культурного досвіду. При розгляді людської природи слід виходити з того, що особистість за власною генезою є космобіопсихосоціокультурним утворенням, а за своїм походженням обумовлена соціумом. Саме в суспільстві людина здійснюється як особистість, роблячи внесок в історію суспільства, змінюючи систему суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Белик А. А. Социокультурная антропология (историко-теоретическое введение): учебное пособие / А. А. Белик, Ю. М. Резник; [под ред. Ю. Н. Емельянова, Н. Г. Скворцова]. – М.: Изд-во МГСУ «Союз», 1998. – 320 с.
2. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1989. – 262 с.
3. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера: монография / В. И. Вернадский. – М.: Рольф, 2002. – 576 с.
4. Вернадский В. И. Химическое строение биосферы Земли и её окружения / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1987. – 340 с.
5. Гумилев Л. Н. География этноса и исторический период / Л. Н. Гумилев. – Л.: Наука, Лен. отд-ние, 1990. – 280 с.
6. Ермаков С. Расовые архетипы, этническая психология и окружающая среда / С. Ермаков // Расовый смысл Русской идеи. – М.: Белье альфа, 2000. – Вып.1. – С.274–285.
7. Кagan M. S. Философская теория ценности / М. С. Кagan. – СПб.: Петрополис, 1997. – 205 с.
8. Кон И. С. Социология личности / И. С. Кон. – М.: Политиздат, 1967. – 382 с.
9. Ларцев В. С. Социоприродные детерминанты формирования личности / В. С. Ларцев // Философия, культура, життя: Міжнародний збірник наукових праць. – 2001. – №13. – С.11–29.
10. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
11. Решетов А. М. Этнопсихология и смежные науки / А. М. Решетов // Советская этнография. – 1983. – №4. – С.68–75.
12. Флоренский П. А. Макрокосм и микрокосм / П. А. Флоренский // Богословские труды. – М. – XXIV, 1983. – С.233.

References

1. Belik A. A. Sociokul'turnaja antropologija (istoriko-teoreticheskoe vvedenie): uchebnoe posobie / A. A. Belik, Ju. M. Reznik; [pod red. Ju. N. Emeľ'janova, N. G. Skvorcova]. – M.: Izd-vo MGSU «Sojuz», 1998. – 320 s.
2. Vernadskij V. I. Biosfera i noosfera / V. I. Vernadskij. – M.: Nauka, 1989. – 262 s.
3. Vernadskij V. I. Biosfera i noosfera: monografija / V. I. Vernadskij. – M.: Rol'f, 2002. – 576 s.

4. Vernadskij V. I. Himicheskoe stroenie biosfery Zemli i ego okruzenija / V. I. Vernadskij. – M.: Nauka, 1987. – 340 s.
5. Gumilev L. N. Geografija jetnosa i istoricheskij period / L. N. Gumilev. – L.: Nauka, Len. otd-nie, 1990. – 280 s.
6. Ermakov S. Rasovye arhetipy, jetnicheskaja psihologija i okruzhajushhaja sreda / S. Ermakov // Rasovyy smysl Russkoj idei. – M.: Belye al'fy, 2000. – Vyp.1. – S.274–285.
7. Kagan M. S. Filosofskaja teorija cennosti / M. S. Kagan. – SPb.: Petropolis, 1997. – 205 s.
8. Kon I. S. Sociologija lichnosti / I. S. Kon. – M.: Politizdat, 1967. – 382 s.
9. Larcev V. S. Sociopryodni determinanty formuvannja osobystosti / V. S. Larcev // Filosofija, kul'tura, zhytтя: Mizhnarodnyj zbirnyk naukovykh prac'. – 2001. – №13. – S.11–29.
10. Leont'ev A. N. Dejatel'nost'. Soznanie. Lichnost' / A. N. Leont'ev. – M.: Politizdat, 1975. – 304 s.
11. Reshetov A. M. Jetnopsihologija i smezhnye nauki / A. M. Reshetov // Sovetskaja jetnografija. – 1983. – №4. – S.68–75.
12. Florenskij P. A. Makrokosm i mikrokosm / P. A. Florenskij // Bogoslovskie trudy. – M. – XXIV, 1983. – S.233.

Kadievskaya I. A., Doctor of philosophical sciences, Professor, head of the Department of Philosophy, Sociology, Psychology and Law Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture (Ukraine, Odessa), marlinna@yandex.ru

Naradko G. Ya., PhD, associate professor of philosophy, sociology and management of socio-cultural activities South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Ukraine, Odessa), marlinna@yandex.ru

Determinants of formation of the person (socially-philosophical analysis)

From a philosophical position isolated by natural and social determinants of identity formation (resting on their conditional segregation, continuity and relationships). Natural determinants of identity formation we include: physiological and genetic, space, biosphere and geographic landscape. In social determinants of personality formation include culture and society. Sociocultural determination of personality is carried out by the socialization of the individual, which is the subject of the subjective nature of the relationship between the main parties socializing process.

Despite the opinions of some modern thinkers, such as. Baumann, who generally rejects the importance of socialization in the process of identity formation, particularly in highly developed European countries since the second half of the twentieth century, we agree that in modern conditions, the person is more prone to semiconstrained, however, the processes of socialization, in our opinion, continue to play a role in the process of identity formation, especially the post-Soviet countries. This opinion is shared by such modern thinkers as P. Berger, T. Lukman, G. Inglehart and others who not only do not detract from the value of socialization in the process of formation of the personality, but to prove, what exactly its content and the conditions define a global value transformation (Inglehart).

Keywords: personality, determinants of personality development, socialization.

УДК 316.624

Качмар О. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника (Україна, Івано-Франківськ), ooleksandra75@ukr.net

ПАСИВНА АГРЕСІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

Проведено дослідження основних форм прояву пасивної агресії. Розглянуто основні чинники, котрі сприяють закріпленню моделей агресивної поведінки. Висвітлено основні ризики та шляхи протидії пасивній агресії.

Ключові слова: агресія, активна агресія, пасивна агресія, агресивність особистості.

Поведінка людини визначається багатьма чинниками, однак першочергового значення в її регуляції набуває внутрішня картина світу людини, що постає як персональна несуперечлива система конструктів (Дж. Келлі). У цьому контексті актуалізується необхідність здійснити